

УДК 811.161.2'243'26 (У77)

ЧИТАБЕЛЬНІСТЬ ТЕКСТІВ У КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Наталія Цісар

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
підготовче відділення для іноземних громадян
вул. Університетська, 1/089, 79001 Львів, Україна
тел.: 032 239 43 55
ел. пошта: natalya_tsisar@yahoo.com*

Розглянуто питання читабельності текстів у курсі української мови як іноземної, наголошено на необхідності студіювання цього явища, визначено аспекти дослідження читабельності.

Ключові слова: українська мова як іноземна, читабельність, текст.

Будь-який текст – це насамперед діалог між автором та читачем, а текст іноземною мовою для студента-іноземця, який її вивчає, є діалогом і з традиціями певного культурного регіону та носієм властивостей мови, якою він написаний.

Основа кожного підручника з української мови як іноземної – це текст, отже, якість підручника залежить від якості текстів, розміщених у ньому. Ефективне засвоєння матеріалу підручника не можливе через надмірну складність текстів.

У навчальному процесі читання текстів відіграє важливу роль. По-перше, текст є дієвим засобом для розуміння та вивчення лексичного матеріалу із конкретної теми. По-друге, зображає синтагматичне оточення певної лексичної одиниці, що дає змогу студентів вивчати значення слова у контексті, а не відірвано від контексту за словниковою статтею. Часто слова бувають багатозначними, і студент-іноземець не може визначити, яке саме слово у якому значенні потрібно вживати в певній комунікативній ситуації. Крім того, існують різні мовні тональності, які вимагають спеціальних знань мовних формул відповідно до комунікативної ситуації, а тим більше в умовах міжнаціонального спілкування. Студенти передусім повинні розуміти функцію нового граматичного явища, яке вони вивчають. Їм необхідно усвідомити, що кожна окрема форма має одне значення і одну функцію тільки у контексті, але згодом їм варто зацентувати увагу на тому, що мова як система знаків та значень базується на багатозначності форм, проілюструвати аналогії. По-третє, текст є прикладом для висловлювання власних думок на основі прочитаного за допомогою текстових граматичних конструкцій іноземної мови. Давно доведено, що студентів, який вивчає іноземну мову, легше запам'ятати певну комунікативну конструкцію в граматичному оформленні, ніж окремі слова без контексту.

Нерідко перед викладачами іноземної мови постає нелегкий вибір: „що читати”, „як це читати” і т. д. Щоб досягнути позитивних результатів у навчанні, читання повинно бути цілеспрямованим і контрольованим процесом. Багато зацікавлених у цьому питанні дослідників: журналістів, педагогів, видавців, лінгвістів та ін. із усього світу працюють над читабельністю текстів своєю мовою.

Існують формули читабельності для англійської, французької, іспанської, німецької та інших мов, проте, на жаль, ще досі не розроблені достатньо принципи читабельності чи формули читабельності у славистиці, а якщо й існують дослідження такого типу для слов'янських мов, то зараз їх можна вважати застарілими. І немає такої формули для визначення читабельності текстів українською мовою хоча б для початкового етапу вивчення. Узагалі в Україні цьому питанню приділяють мало уваги, а якщо й вивчають читабельність, то лише у художньому аспекті або її роль у видавничій справі.

Який зміст у поняття читабельності вкладають дослідники?

За визначенням ВТСУМ, читабельність – властивість за значенням читабельний „який легко читається, має великий попит серед читачів; ходовий” [2: 1603]. Як розуміти поняття „легко читається”, який текст можна „легко” читати, які ознаки характеризують такий текст?

У літературознавстві концепт читабельність, „окрім смислової доступності, зрозумілості, стилістичної вправності, ... включає оцінку сюжетної динаміки, композиційну майстерність, вміння захопити читача, створити яскраві і життєвоподібні характери” [3: 231]. Літературознавчий аспект у визначенні читабельності скерований тільки на змістові особливості тексту, а не на лінгвістичну форму його існування. Тому такий підхід аж ніяк не можна застосувати до проблем української мови як іноземної.

Останніми роками у західному науковому дискурсі читабельним є текст, який зрозумілий у процесі читання для всієї групи, його оптимально швидко читають, він цікавий для всіх представників групи [5: 3].

У працях західних дослідників питання читабельності постало ще в кінці 20-их років ХХ століття й найбільшого розвитку сягнуло у 50-их роках ХХ століття. Дослідження читабельності продовжується і тепер разом із науковим прогресом та технічними засобами сьогодення.

Одним із перших, хто зацікавився питанням читабельності, був австрійський юрист та письменник Рудольф Флеш. Дослідник вивів свою формулу, враховуючи такі показники: середня довжина речення (відношення кількості слів до кількості речень); середня кількість складів у слові (відношення кількості складів до кількості слів). У визначенні рівня читабельності тексту дослідник користувався шкалою від нуля до ста, і чим вищий кількісно показник, тим більше текст надається до читання. Його шкала передбачає такі показники: 90-100 : дуже легко; 80-89 : легко; 70-79 : досить легко; 60-69 : стандарт; 50-59 : досить складно; 30-49 : складно; 0-29 : дуже складно [4: 23; 9].

Відому всім формулу Р. Флеша про визначення читабельності тексту, яка враховує тільки середню довжину слова та середню довжину речення, не можна застосовувати до україномовних текстів, зважаючи на структурно-системну специфіку української мови. Також впливає і той факт, що текст є не стільки кількісною одиницею, скільки якісною. Тому українські науковці, об'єднавши здобутки Р. Флеша та метод, використаний у системі CRES, здійснили спробу вивести трипараметричну формулу для визначення читабельності україномовних текстів, яку можна практично застосовувати в україномовних текстових процесорах, у видавничій справі, а також з навчальною метою [8]. Однак, широкої популярності та практичного втілення у викладанні української мови як іноземної поки що цей метод не набув.

Формула Едварда Фрая є своєрідним продовженням теорії читабельного тексту Р. Флеша і базується на випадковому відборі трьох уривків розміром 100 слів і обчисленні загальної та середньої кількості речень і складів у межах кожного 100-слівного уривка [4: 23; 6: 247].

Усі ці відомі методи обчислення призначені для англійських текстів і враховують специфіку англійської мови. Щодо української мови, то дослідження читабельності україномовних текстів лише зароджуються.

У Канаді вже розпочато дослідження про читання на уроках української мови як другої [1]. Проте поняття читабельності не можна ототожнювати із поняттям читання і не можна обмежувати лише виведенням формули, адже на рівень читабельності текстів для курсу української мови як іноземної впливають також інші фактори, які необхідно виокремити та описати. З іншого боку, між поняттям читабельності та категорією читання існує тісний взаємозв'язок.

Методичний центр української мови Альбертського університету разом із підготовчим відділенням для іноземних громадян Львівського національного університету імені Івана Франка ініціювали студіювання читабельності текстів для української мови як іноземної або другої початкового рівня вивчення. У результаті досліджень було проаналізовано тексти для початкового рівня вивчення української мови як іноземної, обрані викладачами як стандартні і відповідні пропонованому рівню, й визначено критерії можливого аналізу читабельності.

Після експертної оцінки ми прийшли до висновку, що перед дослідниками питань покращення навчального процесу української мови як іноземної є завдання виробити критерії для визначення рівня читабельності україномовних текстів, призначених для іноземної аудиторії, у таких 6 основних аспектах:

- зміст;
- структура;
- вимова;
- стиль;
- дизайн (зовнішнє оформлення);
- аудиторія.

Зміст. Викладачі нерідко обирають теми текстів для читання за власними уподобаннями, отож найбільше спрацьовує суб'єктивний фактор, й часто такі тексти є нецікавими для аудиторії. Отже, з'являється необхідність у вивченні змістових смаків студентської іншомовної групи. Таку роботу вже розпочали канадські науковці, застосовуючи методи соціолінгвістичного анкетування та інтерв'ювання [1]. Ми маємо змогу почерпнути досвід іноземних колег та розпочати власне вивчення питань змістових показників текстів для різної аудиторії.

Структурні особливості. Розгорнуте студіювання цього аспекту передбачає лінгвістичний аналіз тексту і включає характеристику слів та характеристику речень.

Характеристика слів може відбуватися за такою схемою:

- 1) кількісні показники активної лексики, вживаної у тексті;
- 2) частотність слів та їхня довжина (кількість складів);
- 3) співвідношення конкретної та абстрактної лексики;
- 4) вживання прямого та переносного значення слів, їхні асоціативні показники;
- 5) відсоток пасивної лексики (архаїзмів, історизмів, неологізмів та ін.);
- 6) співвідношення національних та запозичених лексем, наявність міжнародних слів;

- 7) наявність власних назв та їхня типізація;
 - 8) введення в текст абревіатур та іншого типу скорочень.
- Характеристику речень можна здійснювати за такими критеріями:

- 1) довжина речень (кількість слів);
- 2) прямий чи непрямий порядок слів у реченні;
- 3) активна чи пасивна синтаксична конструкція;
- 4) стверджувальні чи заперечні речення;
- 5) наявність вставних та вставлених слів і конструкцій;
- 6) рівень складності речення (наявність відокремлених членів речення та ін.);
- 7) відношення речень із суб'єктом дії та речень без вказівки на суб'єкт дії;
- 8) наявність фразеологізмів.

Вимова. Наскільки легко артикуляційно читачеві озвучити текст, які фонологічні явища спрощують чи ускладнюють вимову звуків під час читання певного тексту.

Стиль. Стильова різноманітність текстів сама по собі передбачає певні змістові та структурні особливості тексту. Важливо визначити та пояснити студентам, текст якого стилю вони читатимуть, адже кожен стиль передбачає функційну цінність тексту – наприклад, науковий та розмовний стилі дуже різняться між собою в різних аспектах. Стилі також необхідно пристосувати до рівня володіння студентами українською мовою – наприклад, пріоритетом для читання із студентами рівня А1 не можуть бути тексти наукового стилю, а передусім розмовного.

Дизайн.

Зовнішні характеристики тексту (розмір літер, тип письма, колір, наявність малюнків, схем і т.д.) мають велике значення для ефективності сприйняття інформації та механізмів її запам'ятовування.

Аудиторія:

- вікова (вік має неабияке значення, адже передбачає наявність певного досвіду, уподобань, рівень сприйняття інформації та можливість маніпулювати нею тощо);
- професійна (звичайно, будь-які професійні навички або інтереси необхідно виражати у мовній формі, отже, професійна лексика стане пріоритетом для такої аудиторії);
- мотиваційна (залежить від мети та мотивації студентів для вивчення української мови як іноземної);
- культурна (маємо на увазі, залежність від того, представниками якого культурного регіону є студенти-іноземці. Міжкультурна комунікація передбачає насамперед виявлення ввічливості та толерантності до різних культур, тому й зміст текстів для рівня їхньої читабельності необхідно обирати, враховуючи культурні традиції представників певного культурного простору).

Перш ніж обирати текст для читання, необхідно з'ясувати, для кого цей текст призначений, а саме для якої аудиторії він буде легким та цікавим у сприйнятті. Коли студент читає текст іноземною мовою й під час цього насолоджується читанням, рівень засвоєння нової мови значно зростає, як і звичайно, через читання текстів, які входять до категорії потрібних студентів, корисних у теперішньому чи майбутньому його житті або професії. Крім того, „в усіх різна мета читання, різні думки і досвід, тому різні схеми. Неминуче ми всі виносимо щось інше з тексту. Відмінності можуть бути невеликими: більшість із нас не буде тлумачити розклад

руху поїздів або рецепт дуже по-різному, хоча деякі можуть робити це більш точно, ніж інші. Але відмінності можуть бути і великими, наприклад, читачі різних політичних поглядів можуть реагувати дуже по-різному на полемічні трактати, і хтось може ненавидіти вірш, який інший читач обожає” [7: 20].

Вивчення питань читабельності текстів у курсі української мови як іноземної не обмежується лише аспектами, які ми розглянули. Для ефективного результату необхідно також аналізувати методику читання текстів, зацікавленість студентів, рівень засвоєння матеріалу, засоби засвоєння тощо.

План аналізування текстів може бути таким: 1) здійснити загальну характеристику україномовних текстів, які викладачі обирають для іноземної аудиторії; 2) проаналізувати кожен текст окремо за такими критеріями: а) супровідні ілюстрації, дизайн тексту (асоціативна візуалізація); б) загальна характеристика структури тексту (логічність побудови та зміст); в) комунікативне призначення; г) лінгвістичний аналіз; д) кількісні показники (наприклад, кількість слів, складів, речень, їхні відношення та ін.); 3) порівняти характеристики текстів з особливостями такого рівня текстів у вибраних іноземних мовах.

Отже, дослідження питань читабельності має на меті покращити проведення занять з УМІ та рівень засвоєння у студентів нового матеріалу іноземною мовою. Укладання шкал читабельності з урахуванням всіх вимог та кількісних показників „легкості” тексту значно спростить та удосконалив вивчення УМІ, стане критерієм відбору текстів для завдань із читання на іспиті для визначення рівня володіння УМІ, а також значно підвищить рівень мовної компетенції іноземних студентів. Проте необхідно знати межі спрощення текстів чи пристосування їх згідно із зразком, адже в іншому випадку можна втратити можливість передати реальну канву мови. З одного боку, спрощений за усіма вимогами текст легший у сприйнятті та розумінні, але з іншого боку, чи стане вивчення іноземної мови ефективнішим?

Практична цінність отриманих результатів дослідження може бути *а) короткотерміновою:*

1) визначення формули та шкали читабельності для української мови та її застосування на практиці допоможе створити модель, за якою можна було б підбирати тексти для читання для різних рівнів вивчення мови під час занять;

2) результати дослідження можуть бути основою створення нових текстів для читання;

3) нові тексти чи їхні моделі значно полегшать й розширять межі викладання української мови як іноземної чи другої для викладачів, адже по-перше, будуть вже готові матеріали і не потрібно витрачати час на їх пошук, по-друге, на основі цих моделей можна розробити типи завдань для кращого засвоєння текстів і розвитку в студентів автоматичного сприйняття текстів;

4) ефективне сприйняття текстів та їхнє швидке засвоєння допоможе студентам значно підвищити рівень автоматизованого читання українською мовою, оскільки текст – це форма висловлення думки засобами мови, він має певну проблематику та ідею, є підґрунтям до розвитку інших форм існування мови;

б) довготерміновою:

5) шкала читабельності буде корисною для укладання підручників та методичних рекомендацій з української мови як іноземної, створення тестових завдань для визначення рівня володіння мовою тощо;

6) з’явиться потреба у створенні нового лекційно-практичного курсу у вищих навчальних закладах.

1. Білаш О. Розробка навчальних ресурсів українською мовою для учнів 4-6 класів: труднощі та успіхи / Оленка Білаш // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб.наук.праць. – Львів, 2007. – Вип. 2. – С. 239–257.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – Київ, Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2005. – 1728 с.
3. Філоненко С. Концепт читабельності і масова література / Софія Філоненко // Актуальні проблеми української літератури і фольклору. – В. 13. – С. 224-233.
4. Carell L. Patricia. Readability in ESL / Patricia L.Carell // Reading in a Foreign Language. – 1987. - 4 (1). – P. 21 – 40.
5. Dubay. H. William. The Principles of Readability / William H. Dubay. – Costa Mesa, California: Impact Information, 2004. – 72 p.
6. Fry E. Fry's Readability Graph: Clarifications, Validity, and Extension to Level 17 / Edward Fry // Journal of Reading. – 1977. –Vol.21. – No. 3 – P. 242–251.
7. Nuttal C. Teaching Reading Skills in a Foreign Language / C. Nuttal. – Oxford: Macmillan Heinemann ELT, 2000. – P. 3–21.
8. http://www.franko.lviv.ua/ujcl/1_7st.htm
9. <http://www.readabilityformulas.com/flesch-reading-ease-readability-formula.php>

THE READABILITY OF TEXTS IN A COURSE OF UKRAINIANS AS A FOREIGN LANGUAGE

Nataliya Tsisar

The paper deals with the issue of readability in teaching Ukrainian as a foreign language. The necessity of studying this phenomenon is stressed in accordance with research aspects.

Key words: Ukrainian as a foreign language, readability, text.

ЧИТАБЕЛЬНОСТЬ ТЕКСТОВ В КУРСЕ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

Наталія Цісар

Рассмотрены вопросы читабельности текстов в курсе украинского языка как иностранного, сделано ударение на необходимости изучения этого явления, определены аспекты исследования читабельности.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, читабельность, текст.

Стаття надійшла до редколегії 20.03.2012

Прийнята до друку 2.04.2012